

K CHARAKTERISTIKE SUBJEKTU VÝCHOVNÉHO PÔSOBENIA NA SOUP
NA SLOVENSKU

Jozef KONÓPKA

Metodické prístupy

Poznať subjekt výchovného pôsobenia patrí medzi základné podmienky efektívnosti a účinnosti výchovno-vyučovacieho procesu. Na poznanie žiakov, ktorí prichádzajú do prvých ročníkov stredných odborných učilišť a stredných odborných škôl poľnohospodárskych a potravinárskych, treba voliť komplexné prístupy. V našom výskume sme subjekt výchovného vplyvu študovali tak, aby bolo možné odpovedať na otázky, z akého prostredia prichádzajú, aké cesty a motívy ich viedli na SOUP, aký je ich východiskový vedomostný základ a ako sa adaptujú na podmienky výučby, odborného výcviku atď.

Psychologickú diagnostiku žiakov sme určovali Amthauerovým testom štruktúry inteligencie a výkonnosť Bourdonovým škrtacím testom, modifikovaným L. Ďuričom. Vedomostnú úroveň žiakov prichádzajúcich do prvých ročníkov SOUP sme zisťovali neštandardizovanými vedomostnými testami, jednotnými pre všetky SOU v ČR i SR okrem testov z materinského jazyka, pri ktorých sa tiež dodržiaval princíp adekvátnosti v poznatkových nárokoch. Záujem žiakov o zvolené povolanie, adaptáciu žiakov na podmienky SOUP, príčiny neprospievania žiakov a adaptáciu absolventov učilišť v spoločensko-výrobnej praxi sme zisťovali dotazníkom a anamnézou.

V rezorte poľnohospodárstva a výživy nemáme vlastne dôkladný popis a charakteristiku učňov, ktorá by vychádzala z empirických podkladov, spracovaných vedeckými metódami. I keď rozsah a náročnosť tejto úlohy presahuje naše možnosti, pokúsili sme sa na vybraných vzorkách vymedziť základný optimálny komplex znakov, ktoré charakterizujú učebné predpoklady.

Vychádzali sme z toho, že žiaci učilišť tvoria vnútorne silne diferencovaný súbor, no v procese prípravy na povolanie majú dosiahnuť jednotne stanovené všeobecné i špecifické ciele. V tom je zložitost prípravy na povolanie, ktorá má zabezpečiť, aby korelácia medzi učebnými predpokladmi a učebnými výsledkami bola čo najvyššia. Z učebných predpokladov sme zisťovali predpoklady získané v ukončenej, resp. i v neukončenej základnej škole a sociálne predpoklady. Zo sociálnych predpokladov sme osobitne sledovali rodinné zázemie, a to jednak vzdelanie a pracovné zaradenie rodičov a jednak vlastnú rodinnú atmosféru. Pomocou metódy ratingového skúmania sme posudzovali vzťah žiakov k učebným a pracovným činnostiam, k zvolenému odboru, k teoretickej a praktickej zložke prípravy na povolanie a zvlášť smery zmien vo vzťahoch žiakov, ktoré nastali počas ich prípravy na učilišti, ktoré bolo možné postihnúť dvojpolovými škálami so stredovou neutrálnou kategóriou. Schopnosti žiakov sme posudzovali zaužívanými metódami a technikami zo psychológie.

Výsledky a závery, ku ktorým sme pri zisťovaní učebných predpokladov dospeli, nie sú optimistické; možno povedať, že v niektorých prípadoch sú až alarmujúce. Signifikantné rozdiely sú vo výsledkoch dvojročných a trojročných učebných odborov a študijných štvorročných odborov. Rozdiely vo výsledkoch z jednotlivých krajov SR nie sú preukazné. Niekoľko konkrétnych ukazovateľov: sústavne klesá počet žiakov stredných odborných učilišť poľnohospodárskych s roľníckym pôvodom, až 14 % žiakov hodnotí svoje rodinné zázemie za nedostačujúce, záujem rodičov o prospech žiakov je malý (v 4,5 % rodín takmer žiadny), vstupná vedomostná úroveň žiakov je nízka.

Mnoho výskumov a najmä štúdie Výskumného ústavu odborného školstva v Prahe dokazujú, že vzťahy medzi faktormi systému prípravy mládeže na robotnicke povolania sa jednoznačne zbiehajú

v prvku, ktorým je žiak, a k tomuto prvku sa musia prispôsobovať všetky ostatné prvky systému prípravy na povolania. Žiak podľa všeobecnej osobnostnej koncepcie je súhrnom a zložitým prepojením biogénnych, psychogénnych a sociálnych zložiek.

V našom výskume sme sa pokúsili o určitú hierarchiu zdrojov ťažkostí, ktoré musí žiak SOU riešiť a preklenúť. Nemáme predpoklady na odborné posúdenie biogénnej zložky osobnosti žiaka.

Pri štúdiu psychogénnych osobnostných zložiek žiaka sme boli do určitej miery prekvapení tým, že medzi celkovou inteligenciou žiakov a školskými výkonmi (najmä u žiakov vyšších ročníkov) sa prejavila nie silná, ale len stredne silná závislosť ($r = 0,45 - 0,60$). Z toho možno usúdiť, že pre systém prípravy sú u žiakov dôležitejšie osobnostné zložky postojeového a motivačného typu. Tým, že tieto zložky sú relatívne menej stabilné, možno ich vo výchovno-vyučovacom procese usmerňovať a čiastočne aj meniť. Žiakov prichádzajúcich na SOU možno v podstate zadeliť do troch typov: sociálne interakčný typ, egoistický typ a výkonove pracovný typ. My sme do výskumnej vzorky brali najmä žiakov so silnou kumuláciou rozporov, s cieľom postihnúť ich základné postojeové ladenie vo vzťahu k jednotlivým špecifickým faktorom v procese výchovy a vzdelávania. Žiaľ, dopustili sme sa metodické chyby, že sme dotazníky a testy zdrojov ťažkostí uskutočnili anonymne. Na jednej strane sa ukázalo, že odpovede na otázky boli úprimné, kritické, hodnoverné, no na druhej strane nebolo možné urobiť korelačné vzťahy, ktoré zákonite predpokladajú meranie rôznych vlastností u toho istého jedinca.

Z výsledkov, ktoré sme získali prieskumom priamo na SOU, nemožno urobiť úplné zovšeobecnenie vzhľadom na ich mnohostrannú determinovanosť, vzájomné väzby a veľkú rôznorodosť. V štúdiu tejto problematiky treba ešte pokračovať podľa upresnenej metodiky, umožňujúcej postrehnúť nielen rozdiely, ale aj vzťahy. Napriek uvedeným nedostatkom a zložitosti skúmanej problematiky sme dospeli k niektorým evidentným základným poznatkom:

Žiaci SOU musia prekonávať počas štúdia celý rad objektívne daných ťažkostí tak vo všeobecno-vzdelávacej a teoretickej odbornej príprave, ako aj v odbornom výcviku. Zaujímavé je, že 73 až 81 % žiakov prijíma pôsobenie predmetných faktorov kladne a prak-

ticky bez výhrad. Veľmi pozoruhodný je ale vzťah žiakov k hodnoteniu ich učebných výkonov. Pre 75 % žiakov má ohodnotenie ich učebných výkonov vysokú hodnotu, to znamená, že má dôležitú výchovnú a motivačnú funkciu. Dokonca aj u žiakov, ktorí majú ku klasifikácii ambivalentný vzťah, sme pri hlbšom šetrení zistili, že vnútorný boj za ocenenie a uznanie učebných výsledkov (nie za známku) je mimoriadne silný.

Pozitívny vzťah k obsahu výučby všeobecnovzdelávacích predmetov vyjadriло len 60 % respondentov, a to najmä zo študijných odborov. K odbornej teoretickej príprave a k odbornému výcviku sa vyše 80 % respondentov vyjadruje pozitívne, no 9 % žiakov zaujíma k odbornému výcviku negativistický postoj.

Efektivita prijímania a osvojovania si učebnej látky do značnej miery závisí na prezentovaní učebného obsahu učiteľom a učebnicou. Až 46 % žiakov vybranej vzorky má vážne výhrady k zložitosti výkladu učiteľa i k nezrozumiteľne spracovanému obsahu v učebniciach. I keď hodnotenie učiteľovho výkladu i vhodnosti učebnice zo strany žiakov treba brať obozretne a rezervovane, predsa treba plne súhlasiť s tými, ktorí žiadajú väčšiu prehľadnosť, zvýraznenie praktického použitia poznatkov, lepšiu grafickú a výtvarnú úpravu učebnice a stručnosť, ale nie na úkor zrozumiteľnosti.

Čo sa týka zastúpenia typov žiakov na SOUP, z vybranej vzorky viac ako polovica respondentov sa radí medzi sociálne interakčné typy, to znamená s pozitívnym vzťahom k ostatným jedincom, pričom súčasne pozitívny vzťah ostatných jedincov ku nim pokladajú za uznanie a za najväčšiu odmenu.

To je nesmierne dôležitý poznatok pre usmerňovanie výchovného procesu v tom zmysle, aby títo žiaci za cenu získania si priazne nepodľahli ostatným žiakom, ale naopak, aby oni získali ostatných žiakov. A pre učiteľov je to výkričník, nekompromisne volajúci po spravodlivom hodnotení správania žiakov a ich učebných teoretických a pracovných výkonov v škole, v školskom závode i mimo školy.

1. Vstupná vedomostná a inteligenčná úroveň žiakov

Už sme naznačili, že vstupnú vedomostnú úroveň žiakov sme zisťovali didaktickými testami, jednotnou metodikou v Čechách i na Slovensku. Naša skúmaná vzorka bola v porovnaní so vzorkou v ČR a SR vysoko reprezentatívna, keďže sme zisťovanie uskutočnili takmer na všetkých SOUP na Slovensku a vo všetkých učebných a študijných odboroch. Pokiaľ ide o stredné odborné školy poľnohospodárske a potravinárske, prieskum sme uskutočnili orientačne len na jednej strednej odbornej škole potravinárskej a na troch stredných odborných školách poľnohospodárskych. Zdôrazňujeme, že ťažisko výskumu bolo na stredných odborných učilištiach; jednak preto, že patria do rezortu poľnohospodárstva a výživy a sú riadené priamo Inštitútom výchovy a vzdelávania MPVŽ SR a hlavne preto, že prípravu kvalifikovaného robotníckeho dorastu pokladáme za prioritnú, pričom práve na učilištiach vzniká najviac pedagogicko-metodických problémov.

Vedomosti boli zisťované v matematike, v slovenskom jazyku a literatúre, vo fyzike, chémii a biológii. Hodnotenie sme uskutočnili tak, aby bolo možné zhodnotiť celkovú úspešnosť a posúdiť, ktoré tématické celky žiaci zvládli dobre a kde majú najväčšie nedostatky vo vedomostiach. Objektívne zhodnotiť vstupnú vedomostnú úroveň žiakov, ktorí prichádzajú zo základných škôl do prvých ročníkov stredných odborných učilišť poľnohospodárskych a potravinárskych, je otázka veľmi zložitá a treba ju posudzovať komplexne aj vo vzťahu k štruktúre inteligencie žiakov. I keď sme sa zaoberali aj touto problematikou, výsledky z eticko-osobných príčin v štúdiu neuvádzame. Zdôrazňujeme, že predkladáme len výsledky zistenia vedomostnej úrovne z vybraných predmetov nám dostupnými prostriedkami.

Výsledky úspešnosti riešenia úloh didaktických testov z vybraných predmetov jednoznačne poukazujú na to, že žiaci prichádzajúci do prvých ročníkov neovládajú učivo základnej školy. Treba povedať, že ide o základné učivo, z ktorého majú pedagogickí pracovníci učilišť vychádzať, resp. na ňom stavať ďalší vedomostný rozvoj žiakov. Všeobecne sa konštatuje, že sa úspešne ukončilo zavedenie povinného desaťročného stredoškolského vzdelávania pre všetku mládež. Naše výsledky didaktických testov to nepotvrdzujú.

Vstupné previerky ukázali, že vedomosti najmä u žiakov dvojročných učebných odborov boli v niektorých položkách testov skutočne nulové. Prehľad úspešnosti riešenia úloh vstupných didaktických testov z matematiky, zo slovenského jazyka a literatúry, z fyziky, chémie a biológie možno posúdiť podľa tab. 1. Z prehľadnej tab. 1 vyplýva, že úspešnosť riešenia jednotlivých úloh didaktických testov bola všeobecne nízka.

Tab. 1: Úspešnosť riešenia vstupných didaktických testov z jednotlivých predmetov v %

Predmet	odbor SOUP			SOŠP
	S-4	U-3	U-2	
Matematika	38,60	29,10	8,40	48,70
Jazyk slovenský	61,20	50,50	24,80	69,40
Slov. literatúra	34,80	30,60	14,60	39,70
Fyzika	25,10	20,20	6,20	-
Chémia	30,70	24,20	5,40	50,10
Biológia	36,30	31,50	11,20	48,60

Poznámka: S-4 - študijný štvorročný odbor

U-3 - učebný trojročný odbor

U-2 - učebný dvojročný odbor

SOŠP - stredné odborné školy poľnohosp. a potravin.

Podľa predpokladu najlepšie výsledky dosiahli žiaci SOŠP, no rozdiely oproti žiakom SOUP v štvorročnom študijnom odbore a v trojročnom učebnom odbore nie sú signifikantné.

Porovnali sme úspešnosť riešenia úloh didaktických testov žiakmi našich stredných odborných učilišť poľnohospodárskych a úspešnosť ich riešenia žiakmi z ostatných stredných odborných učilišť na Slovensku. Zistené rozdiely nie sú preukazné. Preukazné rozdiely sú v úspešnosti riešenia didaktických úloh medzi žiakmi stredných odborných učilišť poľnohospodárskych a potravinárskych v SR a ČR.

Žiaci SOUP v ČR dosiahli pri rovnakých požiadavkách didaktických testov omnoho vyššiu úspešnosť, pričom treba brať do úvahy, že aj v ČR bola úspešnosť riešenia úloh didaktických testov

žiakov SOUP oproti niektorým učilištiam iných rezortov nižšia o 7 až 13 %. Ak porovnáme napríklad úspešnosť riešenia didaktických testov žiakov našich učilišť s úspešnosťou ich riešenia žiakmi učilišť takých rezortov, ako sú elektro, doprava a spoje v ČR, kde úspešnosť riešenia bola nad 45 %, potom výsledky z našich previerok treba pokladať za alarmujúce. Poznamenávame, že výsledky, ktoré uvádzame, sú zodpovedne spracované z viac ako 16 000 strán dokumentačného materiálu didaktických testov za obdobie piatich rokov, takže ich treba brať ako realitu pri štúdiu danej problematiky a pri vypracovávaní opatrení, ktoré by mohli aspoň sčasti pomôcť eliminovať nedostatočnú vedomostnú pripravenosť žiakov prvých ročníkov SOUP.

Osobitnú pozornosť sme venovali zisťovaniu schopnosti mera-
ním výkonu pomocou testu štruktúry inteligencie (TSI) podľa Amt-
hauera. Metodiku sme z komparačných dôvodov prispôbili metodike
a členeniu, ktorú použil Výskumný ústav odborného školstva v Pra-
he, hoci máme k dispozícii osobitne spracované výsledky všetkých
deviatich subtestov TSI.

Pri porovnávaní výsledkov testu štruktúry inteligencie
v študijných a učebných odboroch stredných odborných učilišť poľ-
nohospodárskych a potravinárskych na Slovensku s výsledkami do-
siahnutými u vybranej vzorky všetkých študijných a učebných odbo-
rov v ČR možno jednoznačne konštatovať, že rozdiely vo výkonnosti
nie sú významné. Väčšia diferencia sa vyskytuje len pri poč-
toch žiakov dosahujúcich vážené skóre do 80 a nad 130, čo možno
vysvetliť tým, že v nami vyšetrovanej výskumnej vzorke sme mali
zahrnutý aj adekvátny počet žiakov dvojročných učebných odborov,
u ktorých je celková inteligenčná úroveň veľmi nízka.

Z porovnania vstupnej vedomostnej úrovne žiakov a celkovej
úrovne inteligencie žiakov v SR a ČR za predpokladu pozitívnej
korelácie medzi úrovňou inteligencie a vedomosťami jednoznačne
vyplýva, že nižšia vstupná vedomostná úroveň žiakov SR nie je
v tom, že by mali menšie potenciálne schopnosti, ale v nžšej
úrovni ich prípravy na základnej škole. To nie je obvinenie, ale
realita. Štruktúru inteligencie žiakov SOUP budeme ešte detail-
nejšie analyzovať, pretože na každej úrovni jednotlivých súčastí
inteligencie treba budovať predpoklady na harmonický rozvoj osob-

Tab. 2: Porovnanie výkonov žiakov SOUP na Slovensku s výkonmi žiakov SOU vo federálnej ČSSR

Výsledky verbálnych subtestov TSI v %

Vážené skóre(IQ)	4-roč. štud. odbory		3-ročné a 2-roč. učebné odbory	
	ČSR (SOU)	SR (SOUP)	ČSR (SOU)	SR (SOUP)
do 80	0,00	2,80	8,22	11,40
81-90	6,32	8,40	13,70	8,20
91-100	21,05	31,70	20,55	28,60
101-110	26,32	31,30	26,03	24,50
111-120	29,47	20,10	21,92	18,40
121-130	10,53	4,20	5,48	6,70
nad 130	3,16	1,60	1,37	1,20

Výsledky matematických subtestov TSI v %

do 80	0,0	0,60	0,00	6,80
81-90	2,11	4,20	20,55	26,80
91-100	20,00	22,40	32,88	34,80
101-110	31,58	28,20	27,40	18,00
111-120	24,21	32,00	13,70	9,30
121-130	15,78	10,40	1,37	2,60
nad 130	3,16	2,20	1,37	1,80

Výsledky "názorových subtestov TSI" v %

Vážené skóre(IQ)	4-ročné štud. odbory		3-ročné a 2-roč. učebné odbory	
	SOU ČSR	SOUP SR	SOU ŠR	SOUP SR
do 80	2,11	1,60	2,74	4,80
81-90	1,05	4,80	19,18	26,20
91-100	29,47	30,10	17,81	22,80
101-110	23,16	32,80	36,99	24,30
111-120	27,37	20,20	16,44	13,30
121-130	11,58	9,70	2,74	6,40
nad 130	2,11	0,80	1,37	2,20

Výsledky celkovej úrovne inteligencie zistenej TSI

do 80	0,00	0,60	1,37	2,40
81-90	1,05	2,80	12,33	6,30
91-100	8,42	12,20	23,29	30,30
101-110	34,74	36,30	35,62	41,80
111-120	32,63	34,20	15,07	8,70
121-130	16,84	12,30	8,22	9,30
nad 130	4,21	2,60	1,37	1,20

nosti žiakov, rozširovať ich všeobecnovzdelávací rozhľad pri súčasnom zabezpečovaní odbornej výchovy, osobitne pri utváraní zručností a návykov, potrebných pre výkon ich poľnohospodárskeho povolania.

2. Neprospiievajúci a problémoví žiaci

Na stredných odborných učilištiach poľnohospodárskych a potravinárskych neprospieva ročne 4 % až 5 % žiakov, t. j. asi 700 až 850 žiakov; 250 až 290 žiakov nebýva klasifikovaných. Žiaci neprospiievajú prevažne zo všeobecnovzdelávacích predmetov. Diskutabilné je, či je pomer prepádajúcich žiakov malý alebo veľký. Ak vychádzame zo vstupnej vedomostnej úrovne žiakov, potom logicky vyplývajú len dve alternatívy. Buď sa požiadavky na SOUP znížili len na štvrtinu, pretože taká bola úspešnosť riešenia testov, alebo vysokou úrovňou výchovno-vyučovacieho procesu na SOUP sa vstupné nedostatky vo vedomostiach eliminovali. Isteže, je to otázka omnoho zložitejšia a doteraz nie dostatočne objasnená ani vo všeobecnej pedagogike, ani v konkrétnej vzdelávacej praxi.

Uskutočnili sme orientačný výskum a pokúsili sme sa o psychologický rozbor neprospiievania žiakov na SOUP. Skúmaná vzorka obsiahla takmer všetkých neprospiievajúcich žiakov. Informácie sme získavali z dotazníkov pre žiaka s tridsiatimi položkami, z dotazníkov pre triednych učiteľov, ktoré spracovávali v spolupráci s učiteľmi, u ktorých žiak neprospieva v pätnástich analyzujúcich položkách, ďalej z rozhovorov so žiakmi i s rodičmi a s vybranými riaditeľmi učilíšť. Odpovede a získané informácie sú veľmi heterogénne a pre riešenie výskumnej úlohy nie sú osobitne podstatné, preto nepredkladáme ani podrobnú analýzu. Medzi neprospiievajúcimi sú žiaci zo statočných pracovitých, usporiadaných rodín, ale mnoho žiakov je z rodín konfliktných, v ktorých sa podľa vyjadrenia samotných žiakov konzumuje až príliš mnoho alkoholu. Sú žiaci, ktorí sú mimoriadne snaživí, no nestačia vzládnuť učivo, voľný čas venujú doučovaniu, mnohí z nich chcú pokračovať v ďalšom štúdiu. Priznávajú, že sú hodnotení objektívne, že sa im nekrivdí. Medzi neprospiievajúcimi sú žiaci v kolektíve veľmi oblúbení, ale aj takí, ktorých kolektív žiakov spomedzi seba vylúčil, sú žiaci (a ešte viac žiačky) úplní samotári

atď. Sù rodičia, ktorí sa zaujímajú o svoje neprospievajúce deti a snažia sa im pomôcť, no je aj nemálo rodičov, ktorých štúdium ich dieťaťa vôbec nezaujíma. Na otázku, aké stanovisko zaujímajú rodičia, keď žiak dostane dobrú známku, nie sú ojedinelé odpovede že: "dostane na pivo". Žiaľ, mnoho chýb pri práci s neprospievajúcimi žiakmi sa robí aj vo výchovno-vyučovacom procese. Sú učitelia, ktorí trpezlivo doučujú menej nadaných žiakov, posmeľujú ich, no treba priznať, že sa vyskytujú aj prípady, keď pedagogickí pracovníci neprospievajúcich žiakov zatracujú i vtedy, ak sa žiak snaží s maximálnym vypätím sil dosiahnuť lepšie výsledky. Niekedy nepoužívajú možnosti a cesty nápravy prospechu žiaka ani tam, kde sa im to bezprostredne ponúka. Nechceme výsledky výskumu analyzovať, ale k tomu, čo sme uviedli, máme dostatok materiálu, ktorý hodláme detailnejšie analyzovať.

Najpozoruhodnejšie na orientačnom prieskume o neprospievaní žiakov je to, že viac ako 80 % odpovedí na otázku, čo by ste chceli v živote dosiahnuť, ako sa uplatniť, neprospievajúci žiaci odpovedali, že chcú úspešne dokončiť školu (chlapci potom absolvovať základnú vojenskú službu, dievčatá vydať sa), pracovať vo svojom odbore a uplatniť sa ako dobrý odborník, niektorí uvažujú o ďalšom štúdiu.

Pri štúdiu neprospievania žiakov sme zistili mimoriadne dôležitú skutočnosť, že okruh žiakov, ktorí sa ťažko vyrovnávajú s vnútornými i vonkajšími činiteľmi počas ich prípravy na povolanie, je omnoho širší. Sú to žiaci problémoví. Toto označenie treba pokladať skutočne len za pracovné, pretože v niektorých prípadoch nejde o problémových žiakov, ale o žiakov, ktorí sa nechcú vyrovnávať s otázkami režimu školy a pracoviska tak ako väčšina, pričom ich prístupy nie je možné jednoznačne odmietiť. Treba povedať, že značná časť týchto žiakov pochádza z rodín, kde aspoň jeden z rodičov má stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie. Vo väčšine prípadov skúmanej vzorky išlo o introvertné typy žiakov. Ich vzťah k ostatným spolužiakom je dobrý, no majú výhrady k ich chovaniu, k ich využívaniu voľného času, stručne povedané majú iné záujmy a hodnotové orientácie. Nemožno tvrdiť, že by sa správali povýšenecky, no zachovávajú si určitý odstup voči ostatným spolužiakom. Na jednej strane majú väčší záujem o všeobecno-

vzdelávaciu i odbornú teoretickú prípravu a na strane druhej sa u nich prejavuje určitý zvláštny druh negativizmu, prechádzajúci až do rozporov s pedagogickými pracovníkmi. Tvrdo až nevyberane kritizujú rozpor medzi vysokými teoretickými nárokmi a jednoduchými až primitívnymi pracovnými činnosťami v prevádzkovej praxi. Z toho prameni aj ich negatívny postoj k odbornému výcviku. Paradoxné je, že hoci majú k odbornému výcviku tvrdý kritický postoj, učebnú látku odborného výcviku zvládnu veľmi dobre. V skúmanom súbore sme však mali aj relatívne problémových žiakov vyložene egoistického typu, ktorí sa na učilište dostali po neprijatí na inú školu, takže ich správanie bolo poznačené silnými demobilizačnými prvkami.

Záverom k otázke relatívne problémových a problémových žiakov na SOUP treba zdôrazniť jedno potenciálne nebezpečie, spočívajúce v tom, že keďže títo žiaci dosahujú pomerne veľmi dobré učebné výsledky, na učilištiach sa im nevenuje osobitná pozornosť. Pritom u týchto žiakov existuje silný subjektívny predpoklad úniku z profesie, takže náklady spojené s prípravou žiaka sú pre spoločnosť neefektívne. Metodické stredisko a pedagogickí pracovníci učilišť by si mali túto skutočnosť uvedomiť a pri výchove žiakov by mali venovať najmä záujmovým činnostiam súvisiacim s ich odborom a prostredníctvom týchto záujmov by mali viesť žiakov k stabilizácii povolania, pre ktoré sa pripravujú. Náboj subjektívneho negativizmu k niektorým faktorom profesionálnej prípravy má objektívny dopad, a preto ho treba eliminovať predovšetkým výchovnými prostriedkami.

Počas výskumu sme na hospitáciách postrehli skúseným učiteľom známy problém racionálneho rozdelenia času a odstránenia stratových časov. Pre posúdenie uvádzame rozbor jednej vyučovacej hodiny pomocou magnetofónového záznamu. Bol to bežný typ vyučovacej hodiny odborného teoretického vyučovania. Pomer slov učiteľa a žiaka bol 82 % : 18 %. Ako možno hovoriť o aktívnej vyučovacej hodine a o individuálnom prístupe k žiakovi? Ak učiteľ venuje žiakovi len tri minúty času, využitie času na aktivitu žiaka je potom približne 3,2 %. V závislosti od počtu vyučovacích hodín a od počtu žiakov budú údaje odlišné, no v každom prípade z hľa-

diska racionalizácie učebného procesu budeme musieť vo výskume ešte venovať pozornosť možnostiam odstránenia stratových časov.

V súvislosti s analýzou neprospievajúcich žiakov sme ešte urobili orientačný výskum prírastku vedomosti žiakov, ktorý sme vyčíslili v percentách Huberovým vzorcom:

$$E = \frac{\sum \frac{N}{1} \cdot \frac{T_2 - 1}{T_{\max}} \cdot 100}{N}$$

E - nárast vedomostí, T_1 - výsledok vstupného testu, T_2 - výsledok výstupného testu, T_{\max} - výsledok max. možný, N - počet žiakov.

Výsledky sú pozoruhodné v tom, že nárast vedomostí sa pohyboval od 12 % do 84 %. I keď mieru hodnovernosti týchto výsledkov posudzujeme s určitou rezervou, v každom prípade treba konštatovať, že efektívnosť takéhoto vyučovacieho procesu ako celku je veľmi nízka. Ak je ovplyvnená predchádzajúcou poznatkovou základňou, potom treba nároky pre väčšinu žiakov zvyšovať, no vzniká otázka, čo s ostatnými žiakmi, keď na individuálny prístup k žiakom nezostáva čas. Z toho, čo sme uviedli, vyplýva, že so stratovými časmi v škole musíme vždy uvažovať, no treba hľadať cesty, aby boli čo najnižšie. To je úloha, ktorú bude treba v budúcnosti študovať ako proces premeny informácie na poznatok v troch na seba naväzujúcich fázach: sprístupňovanie nových informácií, prijatie informácií žiakmi a prvotné osvojenie informácií na úrovni poznatkov.

3. Profesionálna orientácia a počiatky adaptačného procesu na SOUP

Problém záujmu a vzťahu žiakov k zvolenému povolaniu sleduje Inštitút výchovy a vzdelávania MPVŽ už piaty rok a získané poznatky z jednotlivých rokov sú viac-menej zhodné.

Jednou z najdôležitejších otázok, ktoré nás v súvislosti s prijímaním žiakov na SOUP zaujímajú, je, či si žiak vybral štúdium na učilišti ako prvú školu alebo až po neprijatí na inú ško-

lu. Žiaľ, rovnako v študijných i učebných odboroch máme na SOUP 31 % až 67 % žiakov, ktorí boli prijatí na učilište až po neprijatí na inú školu. Najlepšia situácia je v odboroch elektromechanik, strojník, resp. mechanizátor, mechanik opravár, operátor poľnohospodárskej techniky, najhoršia - v odbore chovateľ, pekár a mlynár. Žiaci, ktorí si vybrali štúdium na SOUP ako prvú školu, sa väčšinou rozhodovali samostatne, asi 18 % žiakov sa rozhodlo pod vplyvom rodičov a len nepatrná časť žiakov sa rozhodovala pod vplyvom výchovného poradcu a priateľov. Väčšina žiakov pri svojom rozhodovaní nepoznala náplň štúdia ani odborného výcviku, alebo ho poznala len čiastočne. Za vysoko pozitívne treba pokladať odpovede žiakov na otázku, či sú rozhodnutí vo zvolenej profesii zotrvať. Vo svojej profesii chce zotrvať 61 % až 92 % žiakov, dokonca aj v odbore chovateľ 76 % žiakov odpovedalo kladne. Z motívov, ktoré najviac ovplyvňujú voľbu poľnohospodárskeho povolania, je to záujem o poľnohospodárstvo, potom nasledujú možnosti dobrého zárobku, želanie rodičov a blízkosť učilišta k bydlisku rodičov. Zaujímavé sú odpovede rodičov na otázku, či sú spokojní s vybratým študijným alebo učebným odborom svojho dieťaťa. Až 80 % rodičov vyslovuje spokojnosť s voľbou povolania, no až 92 % rodičov žiakov štvorročných študijných odborov a 34 % rodičov žiakov učebných odborov si predstavuje ich uplatnenie v administratívno-organizačných činnostiach, a nie v manuálnej práci. Sociálny pôvod: roľnícky - 35,6 %, robotnícky - 52,4 %, iný - 12 %. Pre porovnanie v Bulharsku je takéto poradie: 40 % - pôvod roľnícky, 46 % - robotnícky a 5 % - iný. Porovnanie so situáciou v Poľsku je ťažké, pretože absolútna väčšina pochádza zo súkromných hospodárstiev i zostáva pracovať na súkromných hospodárstvách vrátane mnohých absolventov stredných odborných i vysokých škôl.

Ak máme stručne vyjadriť prvé skúsenosti z adaptačného procesu žiakov na podmienky SOUP, tak možno konštatovať, že sú dobré napriek uvedeným skutočnostiam. Pri porovnávaní študijných a pracovných podmienok, ktoré žiaci očakávali pred príchodom na učilište, a skutočných podmienok, ktoré im učilište vytvára, väčšina žiakov (73,6 %) sa vyjadruje v tom zmysle, že ich očakávania sa splnili, mnohí pokladajú podmienky za lepšie, ako očakávali a len

malá časť žiakov je podmienkami na učilišti sklamaná. Asi 22 % žiakov (i keď je s podmienkami spokojná) ich pokladá za podpriemerné. Osobitnú pozornosť sme venovali postoju žiakov k využitiu svojich schopností pri štúdiu zvoleného odboru. Konkrétne v učebnom odbore strojník - 73 %, v odbore chovateľ 51 %, operátor poľnohospodárskej techniky 72 %, mechanik opravár - 76 % žiakov konštatovalo, že ich schopnosti sú využité. V ostatných odboroch sú názory rôzne. V odbore vinohradník vyše 70 % žiakov usudzuje, že dokážu omnoho viac, že ich schopnosti nie sú využité. V odbore elektromechanik 30 % žiakov sa obáva, že ich schopnosti nepostačujú na plné zvládnutie učebnej látky.

Z doteraz uvedeného vidieť, že žiaci stredných odborných učilišť poľnohospodárskych a potravinárskych ako subjekt výchovného pôsobenia tvoria značne heterogénny celok, čo zvyšuje nároky na riadenie výchovno-vyučovacieho procesu.

Záver

Z výsledkov výskumu, uskutočneného v rokoch 1985 až 1989 na 58 školách, teda takmer na všetkých Stredných odborných učilištiach poľnohospodárskych a potravinárskych na Slovensku, na základe rozboru podkladov z viac ako 16 tisíc strán dokumentácie didaktických testov a dotazníkov a na základe pozorovania a hospitácií môžeme urobiť tieto parciálne uzávery:

- Subjekt výchovného pôsobenia na SOUP je silne heterogénny, čo z hľadiska riadenia učilišť ústredným pedagogicko-metodickým a organizačno-finančným centrom nebolo plne rešpektované.
- Neznalosť subjektu výchovného pôsobenia znižuje efektívnosť výchovno-vzdelávacieho procesu a následne i ekonomiku prípravy kvalifikovaného robotníckeho dorastu pre agropotravinársky komplex.
- Výsledky vedomostných didaktických testov zo vstupnej previerky žiakov prichádzajúcich do prvých ročníkov sú bez nadsádzky alarmujúce. Úspešnosť riešenia úloh (uvedená v prehľadnej tab. 1.) to jednoznačne potvrdzuje.
- Výsledky TSI ukázali, že nízka vedomostná úroveň žiakov nie je dôsledkom ich potenciálnych schopností, ale vyplýva z úrovne prípravy žiakov na základnej škole.

- Nakoniec, žiaľ, treba otvorene povedať, že celková situácia v úrovni žiakov a v kvalite ich profesijnej prípravy je omnoho horšia a zložitejšia, ako to konštatujú oficiálne dokumenty štátnych orgánov. Zodpovedne konštatujeme, že u žiakov dvojročných učebných odborov je ich príprava navyše aj nedemokratická a neekonomická.

Characterization of the subject of educational interaction
on agricultural and food apprentice schools in Slovakia

Jozef Konôpka

S u m m a r y

This paper is a brief characterization of the subject of educational action on agricultural and alimentary apprentice schools in Slovakia. It contains pedagogical and psychological diagnostics of students according to Amthauer test of structure of intelligence (TSI), level of knowledge of new students coming into those schools using the entry achievement tests and basic data on vocational orientation of students and beginning of their adaptation to conditions of training institutions.

Considering of psychogenic personal features showed that the personal components of attitude and motivation type are the most important factors for the system of preparation for qualified worker jobs.

The analysis of the entry knowledge level of students and the total level of intelligence of students follows that the lower level of knowledge of students is not determined by their potential abilities, but by the level of preparation of students at primary schools.

A negative attitude of some problem students and students with bad results can have an objective impact, therefore it should be eliminated by efficient educational means.

A partial analysis of success of knowledge achievement tests and of the intelligence test TSI shows that the knowledge and intelligence level of students as subjects of educational action but in a contradiction with claims published in former official state and political party documents. Moreover, training of apprentices contained also non-democratic and non-economical elements, mainly in case of students of two-years apprentice schools.

Zur Charakteristik des Subjekts der erzieherischen Einwirkung an
Lehranstalten der Berufsausbildung für die Landwirtschaft und
Nahrungsmittelindustrie in der Slowakei

Jozef Konôpka

R e s ü m e e

Die vorgelegte Studie ist eine kurze Charakteristik des Subjekts der erzieherischen Einwirkung an Lehranstalten der Berufsausbildung für die Landwirtschaft und die Nahrungsmittelindustrie (LBLN) in der Slowakei. Sie enthält eine durch den Anthauer-Test der Intelligenzstruktur (TIS) ermittelte pädagogisch-psychologische Diagnostik der Schüler, eine Diagnostik der Kenntnissniveaus der in die ersten Jahrgänge der LBLN kommenden Schüler, die mit der Hilfe didaktischer Eintrittstest festgelegt werden, und grundlegende Angaben über die professionelle Orientierung der Schüler und die Anfänge ihrer Adaptation an die Bedingungen der Lehranstalten.

Es zeigte sich beim Studium der psychogenen Persönlichkeitskomponenten, daß für das System der Vorbereitung für einen qualifizierten Arbeiterberuf die Persönlichkeitskomponenten eines Einstellungs- und Motivationstyps von größter Bedeutung sind.

Aus der Analyse des anfänglichen Kenntnissniveaus der Schüler und des gesamten Intelligenzniveaus der Schüler geht hervor, daß ein niedrigeres Kenntnissniveau der Schüler nicht durch ihre potentiellen Fähigkeiten, sondern durch das Niveau der Vorbereitung der Schüler an den Grundschulen determiniert wird.

Die Ladung des subjektiven Negativismus der Schüler zu einigen Faktoren der professionellen Vorbereitung bei den Anforderungen nicht entsprechenden und Problemschülern hat objektive Auswirkungen und muß daher durch wirksame Erziehungsmittel eliminiert werden.

Die partielle Analyse des Erfolgs der didaktischen Kenntnissetze und des Tests der Intelligenzstruktur TIS ermöglicht die Feststellung, daß die vom Autor erworbenen Erkenntnisse über das Kenntnisse- und Intelligenzniveau der Schüler als Subjekte der erzieherischen Einwirkung und in ihrer professionellen Vorbereitung in einem Gegensatz zu dem stehen, was die offiziellen staatlichen und Parteidokumente behaupteten. Überdies enthielt die Lehrlingsausbildung auch nichtdemokratische und nichtwirtschaftliche Elemente, besonders bei den Schülern der zweijährigen Lehrfächer.

О характеристике субъекта воспитательного воздействия в средних профессиональных училищах сельского хозяйства и пищевой промышленности

Йозеф Конуопка

Резюме

Предлагаемое исследование представляет собой краткую характеристику субъекта воспитательного воздействия в средних профессиональных училищах сельского хозяйства и пищевой промышленности в Словакии. Работа содержит психолого-педагогическую диагностику учащихся, которая устанавливается с помощью разработанного Амтауэром теста структуры интеллекта (ТСИ), уровня знаний учащихся, поступающих на первые курсы училищ сельского хозяйства и пищевой промышленности, определяемого посредством вступительных дидактических тестов, а также основные данные о профессиональной ориентации учеников и об их первоначальной адаптации в условиях обучения в училищах.

При изучении психогенных компонентов черт характера личности оказалось, что для системы подготовки к квалифицированным рабочим профессиям наиболее важными являются такие типы компонентов личности, как моральная направленность личности и мотивация.

Анализ вступительного уровня знаний и общего уровня интеллекта учащихся позволяет сделать вывод о том, что наиболее низкий уровень знаний учеников определяется не их потенциальными способностями, а уровнем подготовки учащихся в основной (восьмилетней) школе.

Заряд субъективного негативизма учащихся к отдельным факторам профессиональной подготовки у неуспевающих и проблемных учеников имеет объективные последствия, и поэтому его необходимо элиминировать с помощью эффективных средств воспитания.

Парциальный анализ успешности дидактических тестов знаний и теста интеллекта ТСИ дает возможность констатировать, что полученные автором исследования сведения об уровне знаний и интеллекта учащихся как субъектов воспитательного воздействия и в их профессиональной подготовке находятся в противоречии с тем, что прежде утверждали официальные государственные и партийные документы. Более того, подготовка учеников к профессиональной деятельности несла в себе также элементы недемократические и неэкономические, прежде всего в случае учеников двухлетних учебных специализаций.

